

Commissie van advies inzake
volkenrechtelijke vraagstukken

De verplichting van derde staten om genocide te voorkomen

Advies 50, 4 augustus 2025

Leden Commissie van advies inzake volkenrechtelijke vraagstukken

Voorzitter	Prof. mr. dr. C. (Cedric) Ryngaert
Vicevoorzitter	Mr. dr. R. (Rosanne) van Alebeek
Leden	Prof. mr. dr. D.A. (Daniëlla) Dam-de Jong Mr. dr. G.R. (Guido) den Dekker Mr. dr. B. (Bibi) van Ginkel Mr. dr. A.J.J. (André) de Hoogh Mr. dr. R.S.J. (Rutsel) Martha Mr. dr. C.E. (Cecily) Rose Prof. mr. dr. E. (Elies) van Sliedregt Prof. mr. dr. J.M.F. (Jan) Wouters
Secretaris	K.E. (Kirsten) van Loo LLM

Postbus 2006
12500 EB Den Haag
T: 070 - 348 5011
E: cavv@minbuza.nl

Inhoud

Introductie	4
— I	
Draagwijdte en beperkingen van het advies	5
— 2	
Juridisch kader	5
— 3	
Aard van de verplichting om genocide te voorkomen	7
— 4	
Maatregelen om genocide te voorkomen	7
Afsluiting en advies	10
Lijst van afkortingen	11
Eindnoten	12

Introductie

Er bestaat in het politieke en maatschappelijke debat aanzienlijke onduidelijkheid over de precieze juridische aard en inhoud van de verplichting van derde staten, zoals Nederland, om genocide te voorkomen.¹ De Commissie van advies inzake volkenrechtelijke vraagstukken (CAVV) is van oordeel dat een advies uit eigen beweging over deze kwestie daarom wenselijk is. Van Nederland, grondwettelijk gehouden de ontwikkeling van de internationale rechtsorde te bevorderen,² kan worden verwacht dat het adequaat reageert wanneer een situatie van een ernstig risico op genocide zich voordoet. Het doel van dit advies is de kaders hiervoor te schetsen.

De CAVV heeft kennisgenomen van de Kamerbrief van de minister van Buitenlandse Zaken van 4 juli 2025, waarin de minister de gevraagde en ongevraagde juridische adviezen die door het kabinet zijn ontvangen over het naleven van het Genocideverdrag in Nederland aan de Tweede Kamer doet toekomen.³ Bij deze Kamerbrief is een afschrift gevoegd van een door de directie Juridische Zaken opgestelde nota, waarin de minister wordt geadviseerd de CAVV te verzoeken een advies uit te brengen over de reikwijdte van de verplichting tot het voorkomen van genocide. De CAVV heeft kennisgenomen van de nota en de bijbehorende ‘ontwerpadviesaanvraag’. De CAVV heeft deze aanvraag niet van de minister ontvangen.⁴ Omdat de CAVV eerder al had beslist uit eigen beweging te adviseren over de verplichting – specifiek van derde staten – om genocide te voorkomen, beantwoordt de CAVV de vragen die in de ontwerpadviesaanvraag zijn geformuleerd niet als zodanig. Wel bestaat aanzienlijke overlap tussen de door de CAVV geïdentificeerde vragen en die in de ontwerpadviesaanvraag.

De CAVV heeft eerder geadviseerd over het internationaal recht met betrekking tot genocide. Met name heeft zij in 2017 samen met de toenmalige extern juridisch adviseur (EVA), geadviseerd over de mogelijkheden, betekenis en wenselijkheid van het gebruik door politici van de term genocide.⁵ De CAVV ging in dit advies ook kort in op de verplichting tot voorkomen van genocide. Zij stelde dat ‘de verplichting tot voorkomen nog niet geheel bepaald’ is en dat ‘[m]et name de inhoud van de verplichting en meer specifiek de vraag wat voor soort preventieve daden en maatregelen staten geacht worden te ondernemen’ grotendeels openstaat.⁶ In dat advies heeft de CAVV noch de verplichtingen van derde staten noch de inhoud van de verplichting om genocide te voorkomen gespecificeerd. De CAVV doet dit in onderhavig advies.

De structuur van het advies is als volgt. Paragraaf 1 stelt de draagwijdte en de beperkingen van dit advies vast. Paragraaf 2 schetst het juridisch kader dat van toepassing is op de verplichting van derde staten om genocide te voorkomen. Paragraaf 3 gaat in op de aard van de verplichting, terwijl paragraaf 4 bespreekt welke maatregelen derde staten kunnen nemen om de verplichting vorm te geven. Ten slotte volgt een afsluiting en samenvatting van het advies.

De tekst van dit advies is vastgesteld door de CAVV op 21 juli 2025.

Dit advies betreft de verplichting om *genocide* te voorkomen. Het advies gaat derhalve niet in op de verplichting om andere internationale misdrijven te voorkomen, bijvoorbeeld oorlogsmisdrijven of misdrijven tegen de menselijkheid. De reden hiervoor is dat de verplichting ter voorkoming van internationale misdrijven alleen wat betreft genocide een onmiskenbare verdragsrechtelijke grondslag heeft in het Genocideverdrag.⁷ Bovendien voorziet dit verdrag in verplichte geschillenbeslechting voor het Internationaal Gerechtshof (IGH).⁸ Op dit moment is ook een zaak aanhangig bij het IGH met betrekking tot mogelijke schendingen van de verplichting om genocide te voorkomen.⁹

Verder beperkt het advies zich tot verplichtingen van derde staten die partij zijn bij het Genocideverdrag. Derde staten zijn alle staten anders dan de staten die rechtstreeks bij genocide zijn betrokken. Die laatste categorie staten omvat met name de staat waarvan het aannemelijk is dat op diens grondgebied – of op grondgebied waarover het effectieve controle uitoefent – genocide plaatsvindt, de staat die vreemd grondgebied bezet houdt, of de staat waarvan het aannemelijk is dat hij, of diens onderdanen, betrokken is bij daden van genocide.

Het advies gaat niet over verplichtingen van niet-statelijke actoren in derde staten, zoals ondernemingen of individuen.

Het advies concentreert zich op de verplichting van derde staten om genocide te voorkomen. Het gaat dus niet in op de mogelijke verplichtingen van derde staten om genocide te bestraffen, noch op de criteria voor medeplichtigheid van derde staten aan genocide.¹⁰

Tot slot richt het advies zich niet op enige specifieke situatie, maar op alle situaties waarin genocide zich (ook in de toekomst) voordoet, of althans waarin een ernstig risico op genocide bestaat.

De verplichting om genocide te voorkomen is gecodificeerd in het Genocideverdrag.¹¹ Het verdrag is in 1948 gesloten en in 1951 in werking getreden. Op dit moment zijn 153 staten partij, waaronder Nederland. Het verdrag voorziet, onder meer, in een verplichting voor verdragsstaten om het misdrijf genocide te voorkomen. De reikwijdte van deze verplichting is verduidelijkt in 2007 door het IGH in de *Bosnia Genocide* zaak.¹²

Artikel I van het Genocideverdrag bepaalt dat *‘De Verdragsluitende Partijen stellen vast, dat genocide, ongeacht of het feit in vredes- dan wel in oorlogstijd wordt bedreven een misdrijf is krachtens internationaal recht, welk misdrijf zij op zich nemen te voorkomen en te bestraffen.’*

Het IGH heeft overwogen dat de verplichting om genocide te voorkomen verband houdt met de verplichting van verdragsstaten om de daders van genocide te bestraffen.¹³ Het IGH heeft onderkend dat het straffen van daders van misdrijven een van de meest effectieve manieren kan zijn om genocide te voorkomen.¹⁴ Toch is de verplichting om genocide te voorkomen een afzonderlijke verplichting, die een eigen inhoud en toepassingsbereik heeft.¹⁵ Naast het onderscheid tussen preventie en bestraffing heeft het IGH ook overwogen dat het schenden van de verplichting tot voorkomen verschilt van medeplichtigheid. Medeplichtigheid aan genocide vereist volgens het IGH een actieve handeling, terwijl een verzuim om te voorkomen een nalaten betreft.¹⁶

Artikel VIII van het Genocideverdrag bevat de enige andere vermelding van het voorkomen van genocide: *‘Elke Verdragsluitende Partij kan een beroep doen op de bevoegde organen van de Verenigde Naties om krachtens het Handvest van de Verenigde Naties zodanige maatregelen te treffen, als zij passend achten ter voorkoming en onderdrukking van daden van genocide of van enig ander in artikel III genoemd feit.’* Het IGH heeft opgemerkt dat de verplichting tot preventie verder gaat dan het optreden van organen van de Verenigde Naties krachtens artikel VIII.¹⁷ In situaties waarin een VN-orgaan, zoals de Veiligheidsraad of de Algemene Vergadering, handelt om genocide te voorkomen, blijven verdragsstaten gebonden aan hun eigen verplichting tot preventie onder artikel I.

In de *Bosnia Genocide* zaak heeft het IGH verschillende kenmerken van de verplichting tot preventie uitgewerkt, waaronder het normatieve karakter, de omstandigheden die tot de toepassing leiden, de reikwijdte, en de inhoud ervan. In het kader van het Genocideverdrag is de verplichting om genocide te voorkomen een *erga omnes partes* verplichting.¹⁸ Elke staat die partij is bij het Genocideverdrag heeft deze verplichting derhalve jegens alle andere staten die partij zijn, wat concreet betekent dat elke verdragsstaat een belang heeft bij de naleving van het verdrag en de aansprakelijkheid van een verdragsstaat kan inroepen.¹⁹ Het Genocideverdrag creëert dus een netwerk van verplichtingen en correlatieve rechten tussen staten die partij zijn.²⁰

Terwijl iedere verdragsstaat een eigen verplichting heeft om genocide te voorkomen zullen verdragsstaten in de praktijk samen of tegelijkertijd moeten handelen om effectief te zijn. Een verdragsstaat is echter verplicht om te handelen, ook als hij niet de capaciteit heeft om, alleen handelend, een genocide te voorkomen. Het IGH heeft verduidelijkt dat een verdragsstaat zijn verplichting kan schenden, ook als een bepaalde preventieve handeling van die staat niet voldoende zou zijn geweest om het plegen van een genocide te voorkomen (als dit al bewezen zou kunnen worden).²¹ Het IGH overwoog dat: *‘the possibility remains that the combined efforts of several States, each complying with its obligation to prevent, might have achieved the result – averting the commission of genocide – which the efforts of only one State were insufficient to produce.’*²² De verplichting ter voorkoming van genocide sluit de aansprakelijkheid van een bepaalde verdragsstaat voor het nalaten van preventieve handelingen dus niet uit.

De preventieverplichting ziet niet louter op het voorkomen van het *plegen* van genocide (artikel III sub a Genocideverdrag). Volgens de CAVV kan deze verplichting van verdragsstaten ook van toepassing zijn op eventuele voorbereidingshandelingen, zoals rechtstreeks en openbaar aanzetten tot genocide (artikel III sub c Genocideverdrag).²³ In de *Bosnia Genocide* zaak heeft het IGH verduidelijkt dat de verplichting ter voorkoming van genocide meebrengt dat afschrikwekkende maatregelen moeten worden genomen ten aanzien van degenen die genocide *voorbereiden*.²⁴ Deze verplichting geldt dus niet

alleen voor het plegen van genocide maar ziet ook op voorbereidingshandelingen.

De verplichting om genocide te voorkomen ontstaat zodra de derde staat zich bewust is (*‘was aware’*), dan wel onder normale omstandigheden bewust zou zijn geweest (*‘should normally have been aware’*),²⁵ van het bestaan van een ernstig risico op genocide.²⁶ Het gaat hier om een feitelijk of constructief bewustzijn. Dit is een kwestie van bewijs.²⁷ Het IGH maakt niet duidelijk hoe constructief bewustzijn moet worden ingevuld. Uit het ‘gepaste zorg’-karakter van de verplichting om genocide te voorkomen kan worden afgeleid dat een staat zelf stappen behoort te zetten om informatie, uit een combinatie van bronnen, te verkrijgen.²⁸ Concreet kan bewustzijn van het ernstige risico op genocide onder meer blijken uit VN-rapporten, uit beslissingen van het IGH in zaken waarin het plegen van genocide wordt aangevoerd,²⁹ uit diplomatieke nota’s, nieuwsberichten, tekstberichten en video’s op sociale media, rapporten van ngo’s zoals het Internationale Rode Kruis, Amnesty International, en antwoorden op vragen in het parlement.³⁰

Factoren die wijzen op het bestaan van een ernstig risico op genocide zijn onder meer het bestaan van handelingen die constituerend element van het misdrijf kunnen zijn en gericht zijn tegen een beschermde groep, het bestaan van een plan, beleid of patroon van handelingen dat mogelijk op de opzet tot het vernietigen van de groep kan duiden, ontmenselijkende opmerkingen, of etnische zuiveringen als onderdeel van handelingen die een constituerend element zijn.³¹

De verplichting om genocide te voorkomen loopt vanaf het moment dat een verdragsstaat zich bewust is, of onder normale omstandigheden zou zijn geweest, van een ernstig risico op genocide, maar er is echter pas sprake van een schending van die verplichting en aansprakelijkheid als ook daadwerkelijk is vastgesteld dat sprake is van genocide.³² Er is een onderscheid tussen het tijdstip waarop de verplichting te voorkomen ingaat en het tijdstip waarop een schending van die verplichting kan worden vastgesteld.

Tot nu toe heeft het IGH slechts één keer genocide vastgesteld, in de *Bosnia Genocide* zaak, en dit is dan ook de enige zaak waarin het IGH een overeenkomstige schending van de preventieve

verplichting heeft vastgesteld. In een aantal andere zaken die op dit moment aanhangig zijn bij het IGH wordt door staten wel gesteld dat er sprake is van genocide, maar heeft het IGH dat nog niet vastgesteld.³³ Het IGH heeft in sommige recente zaken wel al voorlopige voorzieningen getroffen die de betrokken staten verplichten genocide te voorkomen.³⁴ Wanneer het IGH vaststelt dat er een reëel en dreigend risico bestaat dat de rechten onder het Genocideverdrag onherstelbaar beschadigd worden, kan er vanuit worden gegaan dat het ‘ernstig risico op genocide’ vaststaat en de verplichting te voorkomen in is gegaan.³⁵

— 3

Aard van de verplichting om genocide te voorkomen

De verplichting om genocide te voorkomen geldt voor elke verdragsstaat bij het Genocideverdrag³⁶ en is een inspanningsverplichting, geen resultaatsverplichting. De derde staat heeft een ‘gepaste zorg’-plicht (*due diligence*), wat betekent dat het van de concrete situatie afhankelijk is welke maatregelen nodig zijn om te voldoen aan die plicht.³⁷ Het IGH maakt duidelijk dat de verplichting dient te worden geïnterpreteerd in de specifieke context van het verdrag en de zaak die het voor zich heeft.³⁸

Het IGH oordeelde in de *Bosnia Genocide* zaak dat ‘*responsibility is however incurred if the State manifestly failed to take all measures to prevent genocide which were within its power, and which might have contributed to preventing the genocide.*’³⁹ Deze ruime formulering van verantwoordelijkheid hangt samen met het humanitaire doel van het verdrag en het feit dat het verbod op genocide een *ius cogens* norm is en *erga omnes* verplichtingen met zich meebrengt.⁴⁰ Daarmee heeft de verplichting om genocide te voorkomen een bepaalde ‘zwaarte’.⁴¹ Dit heeft gevolgen voor de invulling van de preventieverplichting en de verantwoording van genomen maatregelen. De CAVV acht het van belang dat derde staten publiekelijk verantwoorden hoe ze invulling geven aan de verplichting ter voorkoming van genocide.⁴² Publieke verantwoording past bij de verplichting om schending van een *ius cogens* norm te voorkomen. De CAVV realiseert zich dat de invulling van publieke verantwoording kan

verschillen van land tot land, en afhankelijk kan zijn van vele factoren waaronder democratische controle van de regering, een vrije pers en onafhankelijke rechtspraak.

In tegenstelling tot zorgplichten in het internationaal recht van de mensenrechten is er in het Genocideverdrag geen juridisch of quasi-juridisch toezichtmechanisme dat verdere invulling geeft aan de reikwijdte van de verplichting.⁴³ De eis van publieke uitleg door verdragsstaten kan het ontbreken van zo’n mechanisme tot op zekere hoogte ondervangen.

— 4

Maatregelen om genocide te voorkomen

Welke maatregelen een verdragsstaat dient te nemen ter voorkoming van genocide is niet *in abstracto* te zeggen.⁴⁴ In het algemeen geldt dat verdragsstaten de verplichting hebben ‘*to employ all means reasonably available to them, so as to prevent genocide so far as possible*’; een verdragsstaat zal aansprakelijk zijn indien hij ‘*manifestly failed to take all measures to prevent genocide which were within its power, and which might have contributed to preventing the genocide.*’⁴⁵ Het moet gaan om maatregelen die een afschrikwekkend effect hebben op degenen die genocide plegen of dreigen te plegen.⁴⁶

De mogelijkheid om invloed uit te oefenen vergt steeds een in *concreto* beoordeling en hangt af van meerdere factoren en parameters.⁴⁷ Het IGH noemt de geografische afstand van de betrokken staat ten opzichte van de plaats van de gebeurtenissen, en de sterkte van de politieke banden en andere banden tussen de autoriteiten van die staat en de hoofdrolspelers bij de gebeurtenissen.⁴⁸ Daarnaast speelt de bijzondere juridische verantwoordelijkheid van een verdragsstaat jegens een andere staat of groep vanwege een koloniaal verleden, of andere relatie die een bijzondere verantwoordelijkheid voor die staat of groep met zich meebrengt, een rol.⁴⁹ Naar de mening van de CAVV betekent dit dat er een verband bestaat tussen de mate van invloed (economisch, politiek, militair) en de mate waarin deze verplichting noopt tot concrete actie.

Of er sprake is van wel of geen handelen in overeenstemming met het gepaste zorg-vereiste zal in veel gevallen afhangen van de relatie van

de derde staat met de staat die de bron is van het ernstige risico op genocide.⁵⁰ De gedachte daarbij is dat wanneer de relatie met die bron goed is, een maatregel ter voorkoming van genocide meer gewicht in de schaal zal leggen en daarmee effectiever zal zijn. Een in *concreto* beoordeling zal steeds vereist zijn. Zo is het bijvoorbeeld mogelijk dat een derde staat die zich geografisch dicht bij de plaats van de gebeurtenissen bevindt *geen* invloed kan uitoefenen, terwijl een derde staat die zich verder weg bevindt dat *wel* kan.⁵¹ Ook ontstaat een verplichting om genocide te voorkomen voor derde staten die zelf geen sterke politieke, militaire of economische banden hebben, maar wiens gecombineerde optreden, bijvoorbeeld in het kader van een invloedrijke regionale organisatie zoals de EU, toch invloed kan uitoefenen op de gebeurtenissen.⁵² De verplichting om genocide te voorkomen wordt dan collectief uitgeoefend, zij het dat individuele staten het initiatief dienen te nemen om de kwestie op internationaal of regionaal niveau te agenderen.

Uit de verplichting ter voorkoming van genocide kan voortvloeien dat een derde staat in concrete gevallen schendingen die duiden op (een ernstig risico op) genocide als zodanig kwalificeert en veroordeelt.⁵³ Van de derde staat kan vervolgens worden verwacht dat hij publiekelijk uitlegt welke maatregelen hij neemt of voornemens is te nemen om genocide voorkomen, en waarom deze volgens hem effectief zijn.

Indien diplomatieke inspanningen, voor en achter de schermen, niet effectief blijken, vereist de verplichting ter voorkoming van genocide een koerswijziging en het verhogen van diplomatieke druk. De verplichting ter voorkoming van genocide eist immers dat maatregelen effectief en afschrikwekkend zijn. Indien een derde staat vanwege nauwe economische, politieke en militaire banden een arsenaal aan (druk) middelen tot zijn beschikking heeft, dient hij deze te gebruiken en de druk op te voeren.

Zonder enige aanspraak op volledigheid acht de CAVV de volgende maatregelen mogelijk, op een oplopende schaal, van zacht naar harder, van diplomatiek naar juridisch, van declaratoir beleid naar actie. Deze maatregelen kunnen zowel door Nederland zelfstandig, als in het kader van de EU, worden overwogen.

Wat *diplomatieke* methoden betreft kan gedacht worden aan ‘*naming and shaming*’: men kan via openbare kanalen, zoals persverklaringen en sociale media, kritiek uitoefenen op de onaanvaardbare praktijken in de desbetreffende staat⁵⁴ en eventueel de problematiek voorleggen aan internationale instellingen (zoals de Speciale Adviseur voor de Voorkoming van Genocide van de VN,⁵⁵ de VN Mensenrechtenraad, Speciale Rapporteurs van deze laatste, VN-organen zoals de Algemene Vergadering of de Veiligheidsraad⁵⁶) of regionale instanties (bijvoorbeeld de Speciale Gezant van de Afrikaanse Unie voor de Voorkoming van Genocide en andere Massale Wreedheden).⁵⁷ De resoluties of rapporten van deze instellingen kunnen de reputatie en de internationale status van de betrokken staat beïnvloeden.⁵⁸ Daarnaast kan een derde staat *diplomatiek protest* aantekenen,⁵⁹ hetzij rechtstreeks, hetzij via diplomatieke kanalen. De Nederlandse ambassadeur in het betrokken land kan een ‘*note verbale*’ overmaken of een ‘*démarche*’ ondernemen bij het ministerie van Buitenlandse Zaken van deze staat,⁶⁰ of de ambassadeur van dit land kan ontboden worden bij de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken. Een sterkere variant hiervan is het terugroepen van de eigen ambassadeur voor consultaties.⁶¹

Bij *retorsies*, maatregelen die onaangenaam maar niet onrechtmatig zijn,⁶² kan worden gedacht aan het invoeren of verscherpen van visumvereisten (met inbegrip van het verhogen van de kosten en het verzwaren van de procedures), het intrekken van overvlieg rechten, het niet toekennen van overheidscontracten (voor zover rechtmatig onder het WTO-recht), inreisbeperkingen of -verboden voor bepaalde individuen,⁶³ het weigeren wapens of ander militair materiaal te leveren,⁶⁴ het ontmoedigen van investeringen in de betreffende staat (bijvoorbeeld door geen consulaire bijstand te verlenen aan bedrijven die in die staat investeren), of het opschorten van een verdrag indien het verdrag in deze mogelijkheid voorziet (bijvoorbeeld als het verdrag een mensenrechtenclausule bevat).

Voorts kunnen *tegenmaatregelen* of represailles worden genomen. Dit zijn maatregelen die op zichzelf onrechtmatig zijn, maar waarvan de onrechtmatigheid wordt weggenomen doordat zij op proportionele wijze een staat die internationale verplichtingen schendt,

tot rechtmatig gedrag aanspoort.⁶⁵ Het kan hier gaan om het niet-naleven van bepaalde verdragsverplichtingen of de bevrozing van bepaalde activa.

Ten slotte is het mogelijk een staat te dagvaarden voor het IGH, mits beide partijen aangesloten zijn bij het Genocideverdrag en geen voorbehoud bij de jurisdictie van het IGH hebben gemaakt.⁶⁶ Als onderdeel van een preventiestrategie kan het passend zijn om internationale strafrechtelijke mechanismen, zoals het Internationaal Strafhof (ISH), te ondersteunen. Een staat die partij is bij het Statuut van Rome van het ISH zou een situatie in een andere staat kunnen verwijzen naar de Aanklager van het ISH, op basis van artikel 14 van het Statuut van Rome.

De CAVV wijst er ten slotte op dat derde staten zich, in geval van een ernstig risico op genocide, in vergelijkbare situaties op consistente wijze dienen uit te spreken en maatregelen dienen te nemen. Consistentie, het *niet* meten met twee maten, is van belang voor de effectiviteit van de te nemen maatregelen en interventies, voor de geloofwaardigheid van derde staten en voor de integriteit van het internationaal recht.

Afsluiting en advies

In dit advies is de CAVV ingegaan op de aard en de inhoud van de verplichting van derde staten, zoals Nederland, om genocide te voorkomen. De CAVV komt daarbij tot de volgende vaststellingen en aanbevelingen:

- 1 Iedere derde staat die partij is bij het Genocideverdrag, heeft een eigen verplichting om genocide te voorkomen, waar ook ter wereld deze genocide dreigt plaats te vinden.
- 2 Een derde staat is verplicht om te handelen, ook als hij niet de capaciteit heeft om, alleen handelend, een genocide te voorkomen.
- 3 Een derde staat is pas aansprakelijk voor schending van de verplichting om genocide te voorkomen als ook daadwerkelijk sprake is van genocide. Hij is aansprakelijk indien hij op manifeste wijze nalaat maatregelen te nemen om genocide te voorkomen.
- 4 De verplichting om genocide te voorkomen ontstaat zodra de derde staat zich bewust is, dan wel onder normale omstandigheden bewust zou zijn geweest, van het bestaan van een ernstig risico op genocide. Wanneer het IGH vaststelt dat er een reëel en dreigend risico bestaat dat de rechten onder het Genocideverdrag onherstelbaar beschadigd worden, kan er vanuit worden gegaan dat het 'ernstig risico op genocide' vaststaat.
- 5 De aard van de verplichting om genocide te voorkomen heeft een bepaalde 'zwaarte'. Dit heeft implicaties voor de invulling van de preventieplicht en de verantwoording van genomen maatregelen. Van de derde staat kan worden verwacht dat hij publiekelijk verantwoording aflegt over de wijze waarop hij invulling geeft aan de verplichting om genocide te voorkomen.
- 6 De verplichting van de derde staat is een inspanningsverplichting en is afhankelijk van diens mogelijkheden om invloed uit te oefenen op de personen die genocide plegen of dreigen te plegen. Hij is verplicht alle maatregelen te nemen die hij redelijkerwijs ter beschikking heeft om

genocide te voorkomen. Dat zal per staat en per geval verschillen.

- 7 Derde staten dienen maatregelen te nemen die een afschrikwekkend effect kunnen hebben op degenen die genocide voorbereiden dan wel genocide begaan. De mogelijkheid om invloed uit te oefenen hangt af van meerdere factoren. Een beoordeling in *concreto* zal steeds aan de orde zijn. Als stelregel geldt dat meer kan worden verwacht van een derde staat die sterke banden en een goede relatie heeft met de staat die de bron is van het risico op genocide.
- 8 Het internationaal recht kent geen duidelijke of vaste regels die de keuze van maatregelen ter voorkoming van genocide voorschrijven. Derde staten zullen per geval een inschatting moeten maken over de adequaatheid en effectiviteit van de te nemen maatregelen. Deze maatregelen kunnen op een oplopende schaal worden genomen, van zacht (diplomatieke maatregelen) naar hard (retorsies en represailles). Als bepaalde maatregelen geen afschrikwekkend effect lijken te hebben, dient de betreffende staat verdergaande maatregelen te nemen indien dit binnen zijn mogelijkheden ligt.
- 9 Derde staten dienen zich in vergelijkbare situaties op consistente wijze uit te spreken en maatregelen te nemen in geval van een ernstig risico op genocide.

Hoewel de CAVV in dit advies alleen de verplichting tot voorkomen van genocide heeft geadresseerd, wijst de CAVV erop dat derde staten ook verplichtingen kunnen hebben om andere internationale misdrijven, zoals misdaden tegen de menselijkheid of oorlogsmisdrijven, te voorkomen.⁶⁷ Ook dienen zij ervoor te zorgen dat zij niet medeplichtig zijn of op een andere manier bijdragen aan deze misdrijven.⁶⁸

Lijst van afkortingen

CAVV

Commissie van advies inzake volkenrechtelijke vraagstukken

EVA

Extern Volkenrechtelijk Adviseur

Genocideverdrag

Verdrag inzake de voorkoming en de bestraffing van genocide

IGH

Internationaal Gerechtshof

ILC

International Law Commission

ISH

Internationaal Strafhof

VN

Verenigde Naties

WTO

Wereldhandelsorganisatie

Eindnoten

- ¹ Zie *Verslag van een commissiedebat, gehouden op 21 januari 2025, over Midden-Oosten, Kamerstukken II 2024/25, 23432, nr. 558*; en *Brief van de minister van Buitenlandse Zaken, Reactie op verzoeken over het Genocideverdrag en appreciatie rapporten van NGO's, Kamerstukken II 2024/25, 23 432, nr. 546*.
- ² Artikel 90 Grondwet ('De regering bevordert de ontwikkeling van de internationale rechtsorde.')
- ³ *Brief van de minister van Buitenlandse Zaken, Toezegging adviezen over de naleving van het Genocideverdrag door Nederland, Kamerstukken II 2024/25, 23432, nr. 567* en de bijlagen: 'Nota Verzoek om advies van CAVV inzake verplichting tot voorkomen van genocide' en 'CAVV Adviesaanvraag inzake de verplichting tot het voorkomen van genocide'.
- ⁴ Ten tijde van het vaststellen van de tekst van dit advies, 21 juli 2025.
- ⁵ CAVV en EVA, *Advies inzake mogelijkheden, betekenis en wenselijkheid van het gebruik door politici van de term genocide*, *Advies 28*, 3 maart 2017. Op 28 juni 2023 heeft de CAVV ook advies nr. 42 over 'Internationaalrechtelijke vraagstukken rond de kwalificatie van de Holodomor als genocide' uitgebracht. Dit advies betreft echter niet de verplichting om genocide te voorkomen, maar de het gebruik van de term genocide om historisch onrecht te kwalificeren.
- ⁶ CAVV en EVA, *Advies inzake mogelijkheden, betekenis en wenselijkheid van het gebruik door politici van de term genocide*, *Advies 28*, 3 maart 2017, p. 12.
- ⁷ Verdrag inzake de voorkoming en de bestraffing van genocide, 9 december 1948, *Trb.* 1960, 32 (Genocideverdrag), artikel I. Artikel 4 van de (niet-bindende) ILC, 'Draft articles on Prevention and Punishment of Crimes Against Humanity, 2019', *Yearbook of the International Law Commission, 2019*, vol. II, Part Two, voorziet in een verplichting ter voorkoming van misdrijven tegen de menselijkheid. In 2024 werd beslist om formele onderhandelingen te openen over een verdrag op basis van deze artikelen, Resolutie van de Algemene Vergadering van de VN, 'United Nations Conference of Plenipotentiaries on Prevention and Punishment of Crimes against Humanity', 12 december 2024, UN Doc. A/RES/79/122. Wat het oorlogsrecht (internationaal humanitair recht) betreft, voorzien de Geneefse Conventies (1949) niet uitdrukkelijk in een verplichting tot voorkomen van schendingen, al verwijst Gemeenschappelijk artikel 1 (van het Verdrag van Genève betreffende de bescherming van burgers in oorlogstijd) wel naar de verplichting 'dit Verdrag onder alle omstandigheden te eerbiedigen en te doen eerbiedigen'.
- ⁸ Article IX Genocideverdrag.
- ⁹ IGH 1 maart 2024, *Alleged Breaches of Certain International Obligations in respect of the Occupied Palestinian Territory (Nicaragua v. Germany)*, *Application instituting proceedings and a request for the indication of provisional measures*.
- ¹⁰ Zie voor een bredere analyse bijvoorbeeld I. Pietropaoli, 'Obligations of Third States and Corporations to Prevent and Punish Genocide in Gaza', *Al-Haq Europe* en SOMO, 2024; R. van Alebeek, 'Het Nederlands Israël-beleid, Door de lens van verplichtingen onder internationaal recht in relatie tot schendingen gepleegd door een ander', *Nederlands Juristenblad* 2025/1779.
- ¹¹ Verdrag inzake de voorkoming en de bestraffing van genocide, 9 december 1948, *Trb.* 1960, 32 (Genocideverdrag).
- ¹² IGH 26 februari 2007, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, *Judgment, I.C.J. Reports 2007*, p. 43, par. 428-438 (*Bosnia Genocide*).
- ¹³ *Ibid.*, par. 425-426.
- ¹⁴ *Ibid.*, par. 426.
- ¹⁵ *Ibid.*, par. 427.
- ¹⁶ *Ibid.*, par. 432.
- ¹⁷ *Ibid.*, par. 427.
- ¹⁸ IGH 11 juli 1996, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Yugoslavia)*, *Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 1996*, p. 595, par. 31.
- ¹⁹ Zie IGH 20 juli 2012, *Questions relating to the Obligation to Prosecute or Extradite (Belgium v. Senegal)*, *Judgment, I.C.J. Reports 2012*, p. 422, par. 68-69: 'These obligations may be defined as "obligations erga omnes partes" in the sense that each State party has an interest in compliance with them in any given case. In this respect, the relevant provisions of the Convention against Torture are

- similar to those of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (...) It follows that any State party to the Convention may invoke the responsibility of another State party with a view to ascertaining the alleged failure to comply with its obligations *erga omnes partes*'. Zie ook: IGH 22 juli 2022, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (The Gambia v. Myanmar)*, *Preliminary Objections, Judgment*, I.C.J. Reports 2022, p. 477, par. 107-113.
- ²⁰ Zie ook *Separate Opinion of Judge Lauterpacht*, par. 86, bij: IGH 13 september 1993 *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Provisional Measures, Order of 13 September 1993*, I.C.J. Reports 1993, p. 325.
- ²¹ IGH 26 februari 2007, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, *Judgment*, I.C.J. Reports 2007, p. 43, par. 430.
- ²² Ibid.
- ²³ Voor een andere opvatting zie C.J. Tams, L. Berster en B. Schiffbauer, *The Genocide Convention: Article-by-Article Commentary (second edition)*, Beck-Hart-Nomos 2024, p. 55.
- ²⁴ IGH 26 februari 2007, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, *Judgment*, I.C.J. Reports 2007, p. 43, par. 431: '(...) if the State has available to it means likely to have a deterrent effect on those suspected of preparing genocide, or reasonably suspected of harbouring specific intent (*dolus specialis*), it is under a duty to make such use of these means as the circumstances permit.'
- ²⁵ Ibid., par. 432.
- ²⁶ Ibid., par. 431: '(...) a State's obligation to prevent, and the corresponding duty to act, arise at the instant that the State learns of, or should normally have learned of, the existence of a serious risk that genocide will be committed.'
- ²⁷ Zo werd bewustzijn afgeleid uit documenten van vergaderingen tussen Slobodan Milosevic en functionarissen van derde staten waaruit bleek dat de gevaren bekend waren bij de autoriteiten in Belgrado. Ibid., par. 438.
- ²⁸ Zie L. van den Herik, E. Irving, 'Due Diligence and the Obligation to Prevent Genocide and Crimes Against Humanity', in H. Krieger, A. Peters en L. Kreuzer (eds), *Due Diligence in the International Legal Order*, Oxford 2020, p. 210. Zij vullen constructief bewustzijn in via een 'should have known'-criterium dat een informatieplicht met zich meebrengt.
- ²⁹ Zie over de aannemelijkheid van het risico op genocide met name de beslissingen van het IGH over voorlopige maatregelen in zaken waarin genocide wordt aangevoerd: IGH 23 januari 2020, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (The Gambia v. Myanmar)*, *Provisional Measures, Order of 23 January 2020*, I.C.J. Reports 2020, p. 3, par. 56; IGH 26 januari 2024, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel)*, *Provisional Measures, Order of 26 January 2024*, I.C.J. Reports 2024, p. 3, par. 54. Zie hierover ook I. Pietropaoli, 'Obligations of Third States and Corporations to Prevent and Punish Genocide in Gaza', Al-Haq Europe en SOMO, 2024, p. 22.
- ³⁰ In geval van sterke bilaterale banden is de kans groter dat een derde staat informatie zal hebben over het risico op genocide. Zie B. Schiffbauer, 'The Duty to Prevent Genocide under International Law: Naming and Shaming as a Measure of Prevention,' *Genocide Studies and Prevention: An International Journal*, Vol. 12-3, 2018, p. 91: 'The closer a State was involved in the respective situation (for example geographically, by bilateral relations or as a host for refugees), the better it knows the facts and thus can assess whether or not genocide was present.'
- ³¹ Zie over deze factoren met betrekking tot Gaza, de '**Nota De definitie van genocide in relatie tot de situatie in Gaza**', p.5-7, bijlage bij: Brief van de minister van Buitenlandse Zaken, Toezegging adviezen over de naleving van het Genocideverdrag door Nederland, *Kamerstukken II* 2024/25, 23432, nr. 567.
- ³² IGH 26 februari 2007, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, *Judgment*, I.C.J. Reports 2007, p. 43, par. 431; Artikel 14 lid 3 van de artikelen over staatsaansprakelijkheid (ARSIWA), in: ILC, 'Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries (2001)', *Yearbook of the International Law Commission*, 2001, vol. II, Part Two.
- ³³ *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (The Gambia v Myanmar: 7 States intervening)*; *Allegations of*

- Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v Russian Federation)*; *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (South Africa v Israel)*; *Alleged Breaches of Certain International Obligations in respect of the Occupied Palestinian Territory (Nicaragua v Germany)*.
- ³⁴ IGH 23 januari 2020, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (The Gambia v. Myanmar)*, *Provisional Measures, Order of 23 January 2020*, I.C.J. Reports 2020, p. 3, par. 86(1); IGH 26 januari 2024, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel)*, *Provisional Measures, Order of 26 January 2024*, I.C.J. Reports 2024, p. 3, par. 86(1).
- ³⁵ IGH 26 januari 2024, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel)*, *Provisional Measures, Order of 26 January 2024*, I.C.J. Reports 2024, p.3. Deze vaststelling gebeurde wel in het kader van de procedure om voorlopige maatregelen uit te vaardigen, zonder afbreuk aan mogelijke bevindingen later in de procedure ten gronde.
- ³⁶ IGH 26 februari 2007, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, *Judgment*, I.C.J. Reports 2007, p. 43, par. 461.
- ³⁷ Ibid., par. 430: 'In this area the notion of "due diligence", which calls for an assessment in concreto, is of critical importance.' O. Ben-Naftali, 'The obligations to prevent and to punish genocide', in P. Gaeta (ed), *The UN Genocide Convention: A Commentary*, Oxford Commentaries on International Law, 2009, p. 40.
- ³⁸ IGH 26 februari 2007, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, *Judgment*, I.C.J. Reports 2007, p. 43, par. 183, par. 429; IGH 5 februari 1970, *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited*, *Judgment*, I.C.J. Reports 1970, p. 3, par. 33, 34.
- ³⁹ IGH 26 februari 2007, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, *Judgment*, I.C.J. Reports 2007, p. 43, par. 430.
- ⁴⁰ Ibid., par. 162: 'Those characterizations of the prohibition on genocide and the purpose of the Convention are significant for the interpretation of the second proposition stated in Article I — the undertaking by the Contracting Parties to prevent and punish the crime of genocide, and particularly in this context the undertaking to prevent.'; IGH 28 mei 1951, *Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Advisory Opinion*, I.C.J. Reports 1951, p. 15, p. 23. Zie ook IGH 23 januari 2020, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (The Gambia v. Myanmar)*, *Provisional Measures, Order of 23 January 2020*, I.C.J. Reports 2020, p. 3, par. 41: 'In view of their shared values, all the States parties to the Genocide Convention have a common interest to ensure that acts of genocide are prevented and that, if they occur, their authors do not enjoy impunity.'; IGH 22 juli 2022, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (The Gambia v. Myanmar)*, *Preliminary Objections, Judgment*, I.C.J. Reports 2022, p. 477, par. 106, 107.
- ⁴¹ Over de bijzondere aard van deze verplichting zie T. Stephens en D. French, *ILA Study Group on Due Diligence in International Law - Second Report*, 2016; M. Milanović, *State Responsibility for Genocide: A Follow-Up*, *European Journal of International Law*, Vol. 18-4, 2007, p. 685. Waarbij in het midden kan blijven of de verplichting ter voorkoming van genocide zelf een *ius cogens* norm is. Zie discussie hierover: O. Ben-Naftali, 'The obligations to prevent and to punish genocide', in P. Gaeta (ed), *The UN Genocide Convention: A Commentary*, Oxford Commentaries on International Law, 2009, p. 36 (wel een *ius cogens* norm); IGH 26 februari 2007, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, *Judgment*, I.C.J. Reports 2007, p. 43, par. 210; A. Gattini, 'Breach of the Obligation to Prevent and Reparation Thereof in the ICJ's Genocide Judgment', *European Journal of International Law* 18, issue 4, 2007, p. 697 ('presumably, that breach of the duty of prevention does not itself constitute a violation of *jus cogens*').
- ⁴² Zie ook L. van den Herik, E. Irving, 'Due Diligence and the Obligation to Prevent Genocide and Crimes Against Humanity', in H. Krieger, A. Peters en L. Kreuzer (eds), *Due Diligence in the International Legal Order*, Oxford 2020, p. 205; C.J. Tams, L. Berster en B. Schiffbauer, *The Genocide Convention: Article-by-Article Commentary (second edition)*, Beck-Hart-Nomos 2024, p. 58.

- ⁴³ Deze regeling kan worden begrepen tegen de achtergrond van de ruime, extraterritoriale verplichting ter voorkoming van genocide. Positieve verplichtingen die staten hebben in mensenrechtenverdragen zijn doorgaans territoriaal beperkt. Zie ook H. Krieger, A. Peters en L. Kreuzer (eds), *Due Diligence in the International Legal Order*, Oxford 2020, p. 368.
- ⁴⁴ S. Forlati, 'The Legal Obligation to Prevent Genocide: Bosnia v. Serbia and Beyond', *Polish Yearbook of International Law* Vol. 31 2011, p. 201; H. Krieger, A. Peters en L. Kreuzer (eds), *Due Diligence in the International Legal Order*, Oxford 2020, p. 12; C.J. Tams, L. Berster en B. Schiffbauer, *The Genocide Convention: Article-by-Article Commentary (second edition)*, Beck-Hart-Nomos 2024, p. 55, 56: het gaat om 'best efforts' ongeacht het resultaat.
- ⁴⁵ IGH 26 februari 2007, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, Judgment, I.C.J. Reports 2007, p. 43, par. 430.
- ⁴⁶ Ibid., par. 431.
- ⁴⁷ Ibid., par. 430.
- ⁴⁸ Ibid., par. 430.
- ⁴⁹ Tams noemt dit een 'legal prerogative'. C.J. Tams, L. Berster en B. Schiffbauer, *The Genocide Convention: Article-by-Article Commentary (second edition)*, Beck-Hart-Nomos 2024, p. 57.
- ⁵⁰ Zie M. Longobardo, 'Due Diligence in International Humanitarian Law', in: H. Krieger, A. Peters en L. Kreuzer (eds), *Due Diligence in the International Legal Order*, Oxford 2020, p. 184 en P. de Sena, 'La "due diligence" et le lien entre le sujet et le risque qu'il faut prévenir: quelques observations', in *Le standard de due diligence et la responsabilité internationale*, SFDI 2018, p. 243–254.
- ⁵¹ E. Ruwebana, *Prevention of genocide under International law: An analysis of the obligations of States and the United Nations to prevent genocide at the primary, secondary and tertiary levels*, Thesis fully internal (DIV), University of Groningen, 2014, p. 172, die verwijst naar de mogelijkheid die Frankrijk had om de genocide in Rwanda in 1994 te voorkomen.
- ⁵² IGH 26 februari 2007, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, Judgment, I.C.J. Reports 2007, p. 43, par. 430: 'the possibility remains that the combined efforts of several States, each complying with its obligation to prevent, might [achieve] the result – averting the commission of genocide – which the efforts of only one State were insufficient to produce.' Zie ook L. van den Herik, E. Irving, 'Due Diligence and the Obligation to Prevent Genocide and Crimes Against Humanity', in H. Krieger, A. Peters en L. Kreuzer (eds), *Due Diligence in the International Legal Order*, Oxford 2020, p. 206; E. Ruwebana, *Prevention of genocide under International law: An analysis of the obligations of States and the United Nations to prevent genocide at the primary, secondary and tertiary levels*, Thesis fully internal (DIV), University of Groningen, 2014, p. 172; C.J. Tams, L. Berster en B. Schiffbauer, *The Genocide Convention: Article-by-Article Commentary (second edition)*, Beck-Hart-Nomos 2024, p. 58; Glanville (2021), p. 114.
- ⁵³ De derde staat heeft immers het recht om als verdragspartij naleving te eisen van de verplichtingen onder het Genocideverdrag. Zie ook B. Schiffbauer, 'The Duty to Prevent Genocide under International Law: Naming and Shaming as a Measure of Prevention', *Genocide Studies and Prevention: An International Journal*, Vol. 12-3, 2018, p. 86-87, onder verwijzing naar onderzoek naar de effectiviteit van *naming and shaming*.
- ⁵⁴ Zie, met kritische kanttekeningen over de effectiviteit van 'naming and shaming', M. Krain, 'J'accuse! Does naming and shaming perpetrators reduce the severity of genocides or politicides?', *International Studies Quarterly* Vol. 56-3, 2012, p. 574-589.
- ⁵⁵ <https://www.un.org/en/genocide-prevention/prevention-genocide-related-crimes/special-adviser>
- ⁵⁶ R.J. Barber, 'Cooperating through the General Assembly to end Serious Breaches of Peremptory Norms', *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 71, 2022, p. 1-35.
- ⁵⁷ <https://www.peaceau.org/en/article/au-special-envoy-on-preventing-genocide-atrocities-assumes-duty>
- ⁵⁸ J. Verbeke, *Diplomacy in practice: a critical approach*, Routledge, 2023, p. 200.
- ⁵⁹ Zie J.C. McKenna, *Diplomatic protest in foreign policy: analysis and case studies*, Loyola University Press, 1962.
- ⁶⁰ Zie hierover I. Roberts, 'Diplomatic communication', in I. Roberts (ed.), *Satow's diplomatic practice, 8th Edition*, Oxford University Press, 2023, p.117 (note

verbale), p.121 (démarches).

⁶¹ J. Verbeke, *Diplomacy in practice: a critical approach*, Routledge, 2023, p. 200.

⁶² Zie ook artikel 54 van de artikelen over staatsaansprakelijkheid (ARSIWA), in: ILC, 'Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries (2001)', *Yearbook of the International Law Commission*, 2001, vol. II, Part Two.

⁶³ Zie E. Denza, 'The diplomatic mission, the corps, breach of relations, and protection of interests', in I. Roberts (ed.), *Satow's diplomatic practice, 8th Edition*, Oxford University Press, 2023, p. 157.

⁶⁴ Zie bijv. de recente annulering van de aankoop van Israëlsche antitankraketten door Spanje: <https://www.timesofisrael.com/spain-reneges-on-325m-purchase-of-anti-tank-missiles-from-israels-rafael/>

⁶⁵ Zie artikel 49 van de artikelen over staatsaansprakelijkheid (ARSIWA), in: ILC, 'Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries (2001)', *Yearbook of the International Law Commission*, 2001, vol. II, Part Two.

⁶⁶ Zie ook de hangende procedures voor het Internationaal Gerechtshof: *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (The Gambia v Myanmar: 7 States intervening)*; *Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v Russian Federation)*; *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (South Africa v Israel)*; *Alleged Breaches of Certain International Obligations in respect of the Occupied Palestinian Territory (Nicaragua v Germany)*.

⁶⁷ Zie over misdaden tegen de menselijkheid bijvoorbeeld B. Nanyunja en V. Todeschini, 'The 'Obligation to Prevent' in a Future Crimes Against Humanity Convention', *Just Security* 27 september 2024. Zie over verplichtingen om de Geneefse Conventies (1949) inzake het oorlogsrecht te eerbiedigen, met name Gemeenschappelijk Artikel 1 (van het Verdrag van Genève betreffende de bescherming van burgers in oorlogstijd). Zie voor een argument tegen verplichtingen van derde staten op grond van dit artikel evenwel M.N. Schmitt en S. Watts, 'Common Article 1 and the Duty to "Ensure Respect"', *International Law Studies* 96, 2020, p. 674.

⁶⁸ J.A. Trampert, *State responsibility for complicity in and other contributions to international crimes and serious human rights violations*, PhD Thesis, fully internal, Universiteit van Amsterdam, 2024.

